

Jože Felc

SLOVENSKA PROVINCA IN JAZ

Emonocentrizem na vseh področjih javnega življenja v Sloveniji ni pojav zadnjih petih let, ampak odtlej, ko se je Slovenija izdvojila iz ene monarhije in se pridružila drugi. V nekaterih obdobjih polpretekle zgodovine se je veliko razpravljalo o policentrizmu. Mislim, da je besede in nekaj dobrih idej odnesel veter. Ker je po osamosvojitvi Slovenije alfa in omega javnega življenja politika, naj, preden karkoli zapišem o svojem počutju v provinci, rečem, da v svoji mali domovini pogrešam formalni in vsebinski policentrizem na vseh področjih. Zakaj na primer ne bi bil sedež katere od narodno-državnih konstitutivnih ustanov v Celju, Mariboru, Kopru. Ko bo že čez nekaj let Slovenija prekrizana s cestami in bo iz enega konca dežele do drugega dobro uro vožnje, bo togo vztrajanje na centralizaciji še bolj absurdno, da ne rečem smešno.

Urednik me sprašuje o kulturniškem in še določnejše, o literarnem emonocentrizmu in provincializmu, ki da sta s strani nekaterih občutena kot moteč ali z blago besedo, samosvoj slovenski pojav. Ker nisem poklicni pisatelj in si svoj vsakdanji kruh služim v periferni umobolnici, doživljam provincialno zastopavljenost še bolj scela, dejal bi elementarnejše. Moja kritika emonocentrizma se je doslej usmerjala zato tudi na nekatera druga področja javnega življenja. Seveda na tista, ki vplivajo na moje zadovoljstvo samega s sabo. Še bolj pa na možnost in potrebo moje mentalne integracije z ljudmi in panogami na nacionalni ravni, kar je najbrž individualen in splošno veljaven ter koristen interes vsakega Slovenca. Moram pa poudariti, da je moja zdravniška, psihiatrična aktivnost manj obremenjena z občutki odrinjenosti, kakor pa to velja za moje literarno udejstvovanje.

Naj Ti, spoštovani urednik, zapišem, da literarno ustvarjalnost jemljem zelo resno in je prav nič ne ločujem od svojega drugega intelektualnega početja, ki je zdravništvo *na prvem mestu*. Namreč, psihiatrija je medicinska panoga, ki se ji ne smeš zapisati scela, kajti obstaja stalna nevarnost, da te s svojimi iracionalnimi vzvodi in potencami poseša, mentalno in emocionalno izvotli. Jaz sem se, kot še mnogi drugi psihiatri, pomembno zapisal literaturi. Toda brez psihiatrije, si mislim, da bi bilo tudi moje pisateljstvo čisto nekaj drugega. Če ne bi vsak dan osem ur preživel s svojimi bolniki, bi bil kot pisatelj ohromljen. Počutil bi se tako, kot če slikarju, krajinarju, odzameš možnost gledati naravo. Slej ko prej kaj takega pripelje človeka v globalno obubožanje. Tako mislim jaz, mnogi v mojem poklicu pa čisto drugače. Pač, igrajo nogomet, so slikarji, ljubitelji malih živali, so politiki in še mnogokaj. Rekel boš, spoštovani urednik, kakšno zvezo pa ima to z mojo osnovno preverbo, kako se slovenski pisatelj, ki živi v provinci, počuti.

Ničesar mu ne manjka. Ima dostop do domače in svetovne beletrije vseh vrst.

Če je radoveden, pokliče koga v Ljubljano, ki ga napoti »na pravi naslov.« Navadno gre za to, da je pisatelj napisal knjigo, ki bi jo rad izdal. In tako dalje... Pisatelj iz province naleti praviloma na neprijaznega urednika, ki je zasut z rokopisi, med katerimi je tudi nekaj tistih, ki so jih napisali njegovi generacijski, kavarniški ali kakšni drugačni prijatelji. O estetskem pluralizmu teh mož tukaj ne bom razpravljal. Ker sem nekaj let živel v Ljubljani, vem, da takšne združbe znotraj pisateljskega ceha so. In čisto naravno torej je, da imajo rokopisi »prijatelj« prednost. Ne samo pri branju. Tudi pri končni odločitvi, kaj bo s knjigo, ki jo je iz province prinesel ta – tako redko ga je videti, bog ve, kaj počne tam za gorami, menda se z norci ukvarja; naj počaka.

Namreč, danes je za slovenskega pisatelja eden najpoglavitejših problemov ta, kako koga prepričati, da izdelek sploh prebere. Ali je kriva hiperprodukcija ali kaj drugega, ne vem. Važno je seveda, da delo prebere urednik. Ta pa je, kot sem zapisal zgoraj, glede prioritete in vsega drugega, vezan. Jaz mu tega niti ne zamerim, kajti je samo človek – malo širok, malo ozek, malo v službi splošnih interesov, še bolj (kar je razumljivo) podrejen svojim estetskimi in (žal, toda brez tega ne gre, vsi smo ljudje) tudi kakšnim drugim obvezam. Ne bi bil rad tog, splošen, sumničav (saj to bi bila že psihopatologija), odkrit pa. Zato ne bom kar počez udaril, češ, da je literarno življenje na Slovenskem eno samo klanovstvo. Moj bolj drzen pisateljski kolega Igor Torkar, ki ga, žal, osebno ne poznam, je pred letom v Književnih listih glede tega povedal, kar je mislil. Tedaj se z njim nisem čisto strinjal, nekaterih njegovih pronicljivih misli pa nisem odvrget na smetišče svoje kdaj tudi že bridke pisateljske izkušnje. Namreč, v kriznih časih, kakor so dandanašnji, za literate na Slovenskem so tako in tako od zmeraj, se začne zgodba že na Ministrstvu. Verjamem, da tam pri dotacijah delajo selekcijo po nekih kriterijih. Ne poznam jih, zato jim ne bom pritrjeval in z njimi ne bom polemiziral. Toda, če zavržejo donacijo knjigi, ki jo je priporočil akademik, literarni teoretik in zgodovinar, ne da bi ga avtor osebno sploh poznal, potem je stvar za pisatelja iz province, ki je delo napisal, če drugega ne, vprašljiva in (milo rečeno) problematična. Dragi urednik, rekel boš, temu sem pa z dopisom, naj odgovori na anketo, samo omogočil, da izrazi svoje nepotešene pisateljske ambicije in mogoče celo komplekse (saj je psihiater). Ne, kaj takega nisem hotel. Namreč, da živim v provinci, se ni naključilo, kot Ti namiguješ v svojem pismu. Jaz sem tukaj, v Idriji, doma. Mojih osem izdanih knjig in brez števila esejističnih zapiskov, člankov, pesmi, je dobilo sok prav iz te (in nobene druge) zemlje. Moj vsakdanji kruh je zaslužen z zdravniškim delom, ki ga že zdavnaj ne kreirajo več bolestne ambicije, lov za slavo, denar, čast. Sem v letih, ko že iskro doumevam, kako je vsaka, tudi pisateljska čast, minljiva. Toda Tvojemu spraševanju sem dolžan odgovoriti – tudi zato, ker Te cenim, ker na Tebe kot človeka in umetnika dam več, kot pa na svojo pisateljsko kariero.

Ne morem se odtrgati od zdravništva in tudi od pisateljstva ne. Še več, z leti v meni narašča tenzija, da moram še to in ono sporočiti, kajti moje videnje sveta mi to vелеva, zapoveduje. Bolj ko se literatura formalno institucionalizira, bolj ko postaja dekla teoretskih fikcij in šablon, manj upoštevano duhovno in umetniško izrazilo je. Bolj ko se zapira v slonokoščeni stolp hermetičnosti, manj vznemirljiva je za ta ne preveč srečni čas, čas ideoloških, ekoloških, bioloških, psiholoških in še drugih preizkušenj. Nekatere od teh so na prvi pogled celo upanje vzbujajoča napoved, ki poživlja. Večina njih pa je zrelativizirala človeka, »krono stvarstva«, na raven zgodbe o animalični usodi, ki jo je zakrivilo (ali ima zasluge zanjo) verižno mutacijsko naključje. Rajši recimo pomota, katastrofa.

Tako, vidiš, dragi urednik, moj intelektualni *habitus* je vsekakor opredeljen

tudi z neprijazno samozagledanostjo in samozaverovanostjo centra, kar je, priznam, mogoče samo reakcija moje samoljubne človeške nature. Čisto nič ne vpliva usoda, da živim v provinci, na to, da poleg zdravništva in pisateljevanja lahko svobodno razmišljam o bistvenih vprašanjih današnjega časa in svojega osebnega srčnega utripa. Ta pa so: od kod sem prišel, zakaj sem, kam grem... In takoj ob njih tudi ona, druga: kaj je lepota, kakšna je zveza med psihopatologijo in (vsakršno) ustvarjalnostjo. In tem podobna.

V provinci, kjer sem se rodil in bom, upam, tudi umrl, mi je na voljo divje razživeti in razdivjati se s temi vprašanji. Vem, da se v vsakovrstnih intelektualnih združenjih, ki na Slovenskem praviloma domujejo v Ljubljani, veliko razpravlja o teh stvareh. Odgovora seveda ni in ni. Voham, da je tovrstni intelektualizem vse bolj v krizi. Z drugimi besedami, kolikor toliko zadovoljivi odgovori na gornja vprašanja se izmikajo, nesrečno izmikajo. Meni, v Idriji, ki že četrto stoletja in več živim in ustvarjam v norišnici, pa so, (verjemi ali ne) odgovori na ta vprašanja ponujani tako rekoč vsak dan. Zato: živila provinca!

Idrija, 2. februarja 1996